

Lagutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om upptagning och mottagande av muntlig bevisning i de allmänna domstolarna

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagstiftning om upptagning och mottagande av muntlig bevisning i de allmänna domstolarna (RP 133/2021 rd): Ärendet har remitterats till lagutskottet för betänkande och till grundlagsutskottet för utlåtande.

Utlåtande

Följande utlåtande har lämnats i ärendet

- grundlagsutskottet GrUU 43/2021 rd

Sakkunniga

Utskottet har hört

- lagstiftningsråd Jukka Siro, justitieministeriet
- biträdande justitieombudsman Pasi Pölönen, riksdagens justitieombudsmans kansli
- direktör Pasi Kumpula, Domstolsverket
- specialsakkunnig Inka Grönqvist, Domstolsverket
- justitieråd Jukka Sippo, högsta domstolen
- president Asko Välimaa, Helsingfors hovrätt
- lagman Ilkka Lahtinen, Västra Nylands tingsrätt
- specialiståklagare Antti Sundberg, Åklagarmyndigheten
- systemchef Mikko Saunamäki, Rättsregistercentralen
- IT-planerare Anniina Sohkanen, Rättsregistercentralen
- advokat Jarkko Männistö, Finlands Advokatförbund
- tingsdomare Samuli Yli-Rahnasto, Finlands domareförbund rf
- docent i rättspsykologi (HU), forskare (Åbo Akademi) Julia Korkman
- professor Mikko Vuorenperä.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- Rovaniemi hovrätt
- Österbottens tingsrätt
- marknadsdomstolen
- Södra Finlands rättshjäps- och intressebevakningsdistrikt

Betänkande LaUB 16/2021 rd

- Statens center för informations- och kommunikationsteknik
- Brottsofferjouren.

PROPOSITIONEN

Regeringen föreslår ändringar i rättegångsbalken, lagen om rättegång i brottmål, lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar, lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar, lagen om rättegång i marknadsdomstolen och lagen om säkerhetskontroller vid domstolar.

Genom propositionen genomförs regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering, enligt vilket mottagandet av bevis vid rättegångar ska koncentreras till tingsrätterna så att bevisningen dokumenteras för hovrättsbehandlingen.

Enligt propositionen ska en bild- och ljudupptagning göras av den muntliga bevisning som tas emot i tingsrätten. Om ändring söks i ett mål, tar hovrätten och högsta domstolen i princip del av den muntliga bevisning som dokumenterats genom denna upptagning, och vittnen och andra personer som förhörs vid rättegången kallas inte för att avge sin berättelse på nytt. I vissa situationer ska muntlig bevisning kunna läggas fram vid huvudförhandlingen genom att hänvisa till den så att fullföljdsdomstolen sätter sig in i bevisningen utan att parterna och allmänheten är närvarande. Dessutom görs vissa andra ändringar i sättet att ta emot muntlig bevisning.

Syftet med propositionen är att förbättra riktigheten i den bedömning av bevisningen som görs vid sökande av ändring, att effektivisera förfarandet för ändringssökande samt att minska de kostnader och andra olägenheter som ändringssökande medför för parter och vittnen. Syftet med propositionen är dessutom att stärka hovrättens roll som den domstol som kontrollerar riktigheten i tingsrättens avgörande genom att tyngdpunkten i rättegången i allt högre grad flyttas över till tingsrätten. Samtidigt främjas användningen av informationsteknik i rättegångsförfarandet.

Propositionen hänför sig till budgetpropositionen för 2022 och avses bli behandlad i samband med den.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft vid en tidpunkt som bestäms särskilt genom lag.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

I propositionen föreslås det en översyn av sättet på vilket muntlig bevisning dokumenteras i tingsrätten och tas emot i fullföljdsdomstolen, om ändring söks i saken. Upptagning av muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten på en bild- och ljudupptagning och mottagande av sådan bevisning i fullföljdsdomstolen är en reform som är betydande både principiellt och i praktiken och som upprepade gånger har varit aktuell på 2000-talet. I propositionsmotiven beskrivs bakgrunden till och beredningen av ärendet (s. 4—6).

Betänkande LaUB 16/2021 rd

Också lagutskottet har länge påpekat behovet av en reform och att möjligheterna bör utredas. År 2009 väcktes i riksdagen en lagmotion där det föreslogs att det i fråga om berättelser av personer som hörs i bevissyfte i tingsrätterna ska göras bild- och ljudupptagningar, som hovrätten i sin huvudförhandling ska använda som underlag för sin bedömning av trovärdigheten av bevisningen (LM 63/2009 rd). Reformen kunde dock inte genomföras utifrån lagmotionen, eftersom lagutskottet ansåg att en så här betydande reform krävde en separat lagberedning och en noggrann bedömning av behovet av och möjligheterna att genomföra reformen samt dess ekonomiska och andra konsekvenser. Lagutskottet ansåg det dock viktigt att utreda dessa frågor (LaUB 4/2010 rd, s. 9).

År 2014 fäste lagutskottet i samband med utvidgningen av systemet med tillstånd till fortsatt handläggning återigen uppmärksamhet vid upptagningen av bevisning som tas emot i tingsrätterna och påskyndade utarbetandet av en utredning om detta (LaUB 24/2014 rd, s. 6). Riksdagen godkände lagutskottets förslag till uttalande om att regeringen snabbt ska utreda behovet av och möjligheterna till att införa ett system där fullföljdsdomstolen tar emot muntlig bevisning med hjälp av bild- och ljudupptagningar som gjorts i tingsrätten (RSv 308/2014 rd — RP 246/2014 rd).

Enligt den nu aktuella propositionen ska en bild- och ljudupptagning göras av den muntliga bevisning som tas emot i tingsrätten. Om ändring söks i målet, tar hovrätten och högsta domstolen emot muntlig bevisning som dokumenterats genom denna upptagning. Vittnen och andra som förhörts i tingsrätten kallas inte längre till hovrätten eller högsta domstolen för att avge sin berättelse på nytt.

Avvikelser från denna princip kan enligt propositionen göras i två situationer. Av särskilda skäl kan en person som förhörts i tingsrätten kallas till fullföljdsdomstolen för att avge sin berättelse helt och hållet på nytt. Då beaktas inte bild- och ljudupptagningar. När det är nödvändigt för att utreda ett ärende kan rätten efter att ha tagit del av bild- och ljudupptagningen dessutom ställa tilläggsfrågor till en person som förhörts i tingsrätten om saker som han eller hon inte har berättat om i den inspelade berättelsen.

Enligt propositionen visas en bild- och ljudupptagning i fullföljdsdomstolen med parterna och allmänheten närvarande. Om fullföljdsdomstolen anser det lämpligt, kan muntlig bevisning dock läggas fram vid huvudförhandlingen endast genom hänvisning. Då tar fullföljdsdomstolen del av bild- och ljudupptagningen utan att parterna och allmänheten är närvarande.

Förutom fullföljdsdomstolarna kan tingsrätten i vissa situationer ta emot muntlig bevisning genom en tidigare bild- och ljudupptagning i samma ärende. Det kan bli aktuellt exempelvis när ärendet återförvisas till tingsrätten.

I propositionen föreslås det dessutom vissa ändringar i rättegångsförfarandet som stöder reformen.

Grundlagsutskottet har lämnat utlåtande (GrUU 43/2021 rd) om propositionen. Enligt grundlagsutskottet kan lagförslagen behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

Syftet med propositionen är att förbättra riktigheten i den bedömning av bevisningen som görs vid sökande av ändring, att effektivisera förfarandet för ändringssökande samt att minska de kostnader och andra olägenheter som ändringssökande medför för parter och vittnen (s. 18). Syftet med propositionen är dessutom att stärka hovrättens roll som den domstol som kontrollerar riktigheten i tingsrättens avgörande genom att tyngdpunkten i rättegången i allt högre grad flyttas över till tingsrätten. Samtidigt främjas användningen av informationsteknik i rättegångsförfarandet.

Lagutskottet anser att propositionen och dess syften i princip är motiverade. Det är viktigt att förbättra kvaliteten på den muntliga bevisning som fullföljdsdomstolen har tillgång till. Därmed stärks rättsskyddet. I och med reformen får hovrätten och högsta domstolen tillgång till färskare och bättre bevisning än för närvarande. Det är exempelvis i brottmål också av betydelse att målsägandena och vittnena med stöd av de föreslagna bestämmelserna i regel inte behöver träffa den åtalade på nytt.

Sammantaget anser lagutskottet att propositionen behövs och fyller sitt syfte. Lagutskottet tillstyrker lagförslagen i propositionen, men med följande kommentarer och ändringsförslag.

Tröskeln för tilläggsförhör och omförhör

Enligt propositionen ska personer som förhörts i tingsrätten i princip inte personligen förhöras på nytt i hovrätten och högsta domstolen. Det finns två undantag: omförhör och tilläggsförhör. Bestämmelser om dessa finns i den föreslagna nya 15 a § i 26 kap. i rättegångsbalken (lagförslag 1).

Med omförhör avses ett helt nytt förhör i fullföljdsdomstolen med en person som förhörts i tingsrätten. Den bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten beaktas då inte. Förutsättningen är att det finns "särskilda skäl" för det. Med tilläggsförhör avses att nya frågor ställs till en person efter det att hans eller hennes berättelse i tingsrätten har tagits emot i hovrätten genom en bild- och ljudupptagning. En förutsättning för detta är att det "behövs" för utredningen av målet.

Lagutskottet har vid behandlingen av propositionen bedömt de ovannämnda trösklarna för förhör. Utskottet konstaterar att fastställandet av den rätta höjden på tröskeln för tilläggsförhör och omförhör är en av de viktigaste frågorna i lagförslagen.

Uti från inkommen utredning konstaterar lagutskottet att en alltför låg tröskel kan leda till att onödigt muntlig bevisning tas emot i fullföljdsdomstolen, vilket skulle försvåra uppnåendet av propositionens mål. Det kan också inverka på hovrätternas behandlingstider och på hur väl deras resurser räcker till.

Å andra sidan kan en alltför hög tröskel leda till att hovrätten och högsta domstolen inte får kännedom om all relevant bevisning. Det kan göra det svårt att nå ett materiellt riktigt avgörande. Dessutom kan det uppmuntra till alltför grundliga vittnesförhör i tingsrätten.

För närvarande begränsas inte upptagningen av muntlig bevisning i hovrätten på det sätt som föreslås i propositionen. Utgångspunkten är att all åberopad och betydelsefull muntlig bevisning tas emot på nytt i hovrätten. Propositionen leder således i vilket fall som helst till en klar förändring.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

Sammantaget anser lagutskottet att den föreslagna tröskeln för tilläggsförhör är motiverad till denna del.

När det gäller tröskeln för omförhör anser utskottet att en höjning av tröskeln till en högre nivå än propositionens "särskilda skäl" kunde leda till en alltför sträng tillämpningspraxis. Grundlagsutskottet hänvisar i sitt utlåtande om propositionen (GrUU 43/2021 rd, s. 2) till att ett omförhör är möjligt bara av särskilda skäl och konstaterar att utifrån formuleringen i bestämmelsen är tröskeln för omförhör rätt hög.

I sitt utlåtande (GrUU 43/2021 rd, s. 3) konstaterar grundlagsutskottet att enligt artikel 6.3 d i Europakonventionen har var och en som blivit anklagad för brott rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas emot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom. Denna rätt ingår också i de garantier för en rättvis rättegång som nämns i grundlagen (RP 309/1993 rd, s. 74, GrUU 39/2014 rd, s. 2, och GrUU 31/2005 rd, s. 4/I—II). Grundlagsutskottet har förhållit sig restriktivt till en reglering, där svarandens rätt till förhör vid huvudförhandlingen i brottmål begränsas, men ansett att det i vissa särskilda fall är möjligt att begränsa rätten till förhör också i underrätten (GrUU 39/2014 rd, s. 3—4).

Grundlagsutskottet understryker också att artikel 6 i Europakonventionen och den beslutspraxis som gäller den ska beaktas vid bedömningen av om det finns särskilda skäl eller inte. Detta nämns också i propositionen (s. 75). Lagutskottet instämmer i grundlagsutskottets ståndpunkt och anser att ett omförhör ska hållas om det behövs för att trygga en rättvis rättegång.

I ljuset av det som sägs ovan och efter att ha bedömt propositionen och inkommen utredning anser lagutskottet det korrekt att det ska krävas "särskilda skäl" för omförhör.

Som utskottet säger ovan är tröskeln för tilläggsförhör och omförhör en av de viktigaste frågorna i reformen. Därför är det viktigt att bevaka reformens konsekvenser uttryckligen ur denna synvinkel. Även om utskottet anser att den tröskel för tilläggsförhör och omförhör som föreslås i propositionen är motiverad, bör de vid behov omprövas om det visar sig befogat för att trygga en rättvis rättegång eller till exempel av orsaker som hänför sig till hovrätternas resurser eller behandlingstider.

Indexering

Enligt propositionen ska en bild- och ljudupptagning göras av förhör i tingsrätten (22 kap. 6 § i lagförslag 1). Enligt propositionsmotiven (s. 65) ska sparade berättelser vid behov indexeras, vilket enligt propositionsmotiven innebär att man ska ange de ställen som behandlar olika frågor, såsom olika teman eller åtalpunkter. Enligt motiven bidrar indexeringen av berättelsen till att underlätta förberedelsen av målet och förkorta huvudförhandlingen.

Utifrån propositionen och inkommen utredning anser lagutskottet att indexeringen av de inspelade berättelserna i vissa situationer är en motiverad och viktig del av det nya förfarandet. Det kan göra det lättare att vid huvudförhandlingen i hovrätten fokusera på relevanta frågor och förkorta förhandlingen. Indexering är motiverat särskilt när berättelsen är lång och gäller flera olika ämnesområden.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

Å andra sidan är det uppenbart att det kan vara svårt att indexera en berättelse, eftersom ett vittne inte alltid rapporterar om händelserna på ett konsekvent sätt. Indexeringen blir också onödig, om ändring inte söks i målet. I mindre ärenden är det inte heller till någon nytta. Lagutskottet anser det därför motiverat att propositionen utgår från att indexering görs endast enligt behov och att behov föreligger närmast när berättelsen är lång och gäller flera separata ämnesområden. Således är det domstolen som avgör när indexering behövs.

Enligt inkommen utredning är avsikten att indexeringen ska göras med hjälp av ett videoupptagningssystem. Utskottet anser därför att det är viktigt att indexeringen tekniskt sett kan genomföras så lätt som möjligt under huvudförhandlingens gång. Dessutom är det av betydelse att det föreslås att den faktiska möjligheten att indexera berättelserna förbättras genom förslag som gäller förberedelsen av ärenden i tingsrätten.

Enligt propositionen ska indexeringen göras av tingsrätten. Utifrån inkomna uppgifter anser lagutskottet att detta är ändamålsenligt. Indexeringen av berättelsen är en del av bild- och ljudupptagningen, vilket i sin tur utgör en del av mottagandet av muntlig bevisning. Endast tingsrätten kan indexera berättelsen när den läggs fram vid huvudförhandlingen. En separat indexering skulle kräva avsevärd tid, vilket skulle medföra kostnader.

I propositionens lagförslag finns inga bestämmelser om indexering eller anteckning om indexering i tingsrättens protokoll, utan frågan behandlas i propositionsmotiven. Lagutskottet anser utifrån inkommen utredning att lösningen är korrekt och att det inte är nödvändigt att föreskriva om indexering i lag. I propositionen föreslås det att 22 kap. 6 § i rättegångsbalken ändras så att det i bestämmelsen föreskrivs om att "göra" bild- och ljudupptagningar i tingsrätten. Utskottet anser att indexering av en bild- och ljudupptagning i vissa situationer utgör ett led i att "göra" en bild- och ljudupptagning. Det är ändamålsenligt att i motiveringen till lagen närmare beskriva och definiera den verksamhet som det föreskrivs om i lagen.

I enlighet med det som sägs ovan anser utskottet att den föreslagna indexeringslösningen i princip är ändamålsenlig. Utskottet betonar dock att innan reformen sätts i kraft genom en separat lag måste det stå klart att det finns fungerande och klara tekniska lösningar som möjliggör indexering. I det sammanhanget måste också tillräckliga resurser reserveras för utbildning, och personalen måste ges möjlighet att delta i utbildning. Utskottet anser dessutom att det är viktigt att man i samband med indexeringen noga följer hur förfarandet fungerar och vilka konsekvenser det har bland annat för resursanvändningen.

Förhörspersoner som behöver särskilt skydd

Lagutskottet har i samband med behandlingen av propositionen också bedömt ställningen för ett brottsoffer eller någon annan som behöver skydd i en situation där rätten spelar in en berättelse som han eller hon lämnar på ett sådant sätt att han eller hon inte kan ses, genom videokonferens eller utan att svaranden är närvarande (17 kap. 51 och 52 § i rättegångsbalken).

Bestämmelserna grundar sig på tanken att det hos den som ska höras, till exempel ett vittne eller ett brottsoffer, ibland kan orsaka ångest att möta svaranden eller någon annan person vid rättegången. Under exceptionella omständigheter kan det också utgöra ett hot mot honom eller henne.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

Hotet dämpas vid huvudförhandlingen förutom genom skyddsarrangemang också genom att man vid behov förhindrar direkt kontakt med svaranden, exempelvis genom insynsskydd.

I till exempel EU:s brottsofferdirektiv konstateras det att man på detta sätt kan undvika att utsätta brottsoffret för obehag under domstolsförfarandet, i synnerhet till följd av visuell kontakt med förövaren, dennes familj, medhjälpare eller allmänheten (direktiv 2012/29/EU om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF, skäl 53).

Det är alltså fråga om obehag eller hot som orsakas av att möta svaranden vid huvudförhandlingen. Sådant obehag, för att inte tala om hot, uppstår inte när berättelsen spelas in.

Det ligger tvärtom i offrets och vittnets intresse att göra en bild- och ljudupptagning av berättelsen. Tack vare den kan han eller hon i allmänhet undvika ett nytt förhör och möte med svaranden i hovrätten, om ändring söks i tingsrättens avgörande.

Kärnan i en rättvis rättegång är å andra sidan kravet på att parterna ska ha tillgång till och möjlighet att yttra sig över allt rättegångsmaterial i sin egen sak. Därför kan varken svaranden eller någon annan part hindras från att se upptagningen vare sig vid en rättegång i hovrätten eller i högsta domstolen eller skilt i domstolens lokaler.

Utifrån det som sägs ovan och inkommen utredning anser lagutskottet att det i princip inte finns skäl att låta bli att göra en bild- och ljudupptagning av en berättelse som lämnats bakom ett insynsskydd ("skärm"), genom videokonferens eller utan att någon viss person är närvarande.

I propositionen har man dock identifierat att bild- och ljudupptagningar i vissa mycket exceptionella fall i sig kan medföra fara för den som förhörs. Så är fallet exempelvis när det är fråga om ett anonymt vittne, det vill säga ett vittne som förhörs i ett allvarligt brottmål och vars identitet och kontaktuppgifter inte röjs för att garantera hans eller hennes säkerhet. I propositionen föreslås det därför att endast ljud ska spelas in när ett anonymt vittne hörs (17 kap. 53 § i lagförslag 1).

Utifrån inkommen utredning anser lagutskottet dock att det inte helt kan uteslutas att det i praktiken också kan förekomma andra situationer där det är lika motiverat att dölja ett brottsoffers, en annan svarandes eller ett vittnes utseende för allmänheten och parterna som att dölja ett anonymt vittnes utseende. Utöver anonyma vittnen kan detta främst vara fallet i exceptionella omständigheter där den förhördes liv eller hälsa hotas av ett konkret, allvarligt och olagligt hot som ökar sannolikheten för att hotet realiseras om hans eller hennes utseende avslöjas genom upptagningen. Frågan kan aktualiseras till exempel när den som ska förhöras deltar i ett vittnesskyddsprogram enligt lagen om vittnesskyddsprogram (88/2015).

För närvarande är det vid huvudförhandlingen möjligt att hemlighålla utseendet för allmänheten och parterna till exempel genom insynshinder eller andra arrangemang. När man övergår till ett förfarande där det alltid görs en bild- och ljudupptagning av muntlig bevisning som tas emot i tingsrätten är dessa åtgärder enligt utskottet inte tillräckliga för att hemlighålla den förhördes utseende.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

Trots att dessa situationer är sällsynta anser utskottet att undantaget för anonyma vittnen när det gäller bildupptagningar bör utvidgas i lagen jämfört med vad som föreslås i propositionen.

Med anledning av det som sägs ovan föreslår utskottet på det sätt som anges närmare nedan i detaljmotiven att 22 kap. 6 § i lagförslag 1 kompletteras med ett nytt 3 mom., enligt vilket endast ljud ska spelas in om det är nödvändigt för att hemlighålla ett anonymt vittnes identitet eller om det finns något annat särskilt vägande skäl till det.

När det gäller förhör av personer i behov av särskilt skydd har lagutskottet fäst uppmärksamhet vid frågan om att göra en bild- och ljudupptagning av förhör av barn. Enligt propositionen ska också en bild- och ljudupptagning göras av en berättelse som ett barn avgett i tingsrätten. Lagutskottet konstaterar utifrån inkommen utredning att det är exceptionellt att barn under 15 år hörs i domstol, oberoende av barnets ställning i förfarandet. Lagstiftningen innehåller också särskilda bestämmelser om barn i åldern 15—17 år. Tack vare en bild- och ljudupptagning behöver barnet vanligen inte komma till hovrätten för att berätta om saker och ting en andra gång. Det kan bedömas att det obehag som föranleds av att förhöras på nytt i hovrätten typiskt är större för ett barn än för en vuxen. Därför finns det vägande skäl för att göra en bild- och ljudupptagning uttryckligen av barnets berättelse. Redan nu kan förhör av ett barn i vissa situationer ersättas med en videofilmad berättelse som barnet avger vid förundersökningen (17 kap. 24 § 3 mom. i rättegångsbalken). Propositionen innebär på sätt och vis att användningsområdet för detta tillvägagångssätt, som bedöms vara förenligt med barnets bästa, utvidgas, eftersom man i hovrätten i stället för ett personligt förhör kan använda sig av en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten.

Lagutskottet konstaterar att ett barn kan omfattas av tillämpningsområdet för lagutskottets förslag till 22 kap. 6 § 3 mom. i lagförslag 1, som beskrivs närmare nedan i detaljmotiven, när det gäller situationer där endast ljud spelas in vid förhöret. Momentet tillämpas dock inte enbart på den grunden att den som ska förhöras är ett barn.

Offentligheten för bild- och ljudupptagningar samt integritetsskyddet för dem som förekommer på upptagningar

Offentligheten för bild- och ljudupptagningar avgörs enligt de allmänna bestämmelserna om sekretess för rättegångshandlingar, som det nu inte föreslås några ändringar i. Bestämmelser om dem finns i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007). Bild- och ljudupptagningar är sekretessbelagda bland annat när de innehåller känsliga uppgifter om omständigheter som har samband med någons privatliv, hälsotillstånd eller handikapp eller med socialvård som personen erhållit (9 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar). Detta är typiskt till exempel i samband med sexualbrott. Om en bild- och ljudupptagning är sekretessbelagd, har endast parterna i målet rätt att ta del av den. Om en bild- och ljudupptagning inte är sekretessbelagd, har var och en rätt att ta del av den.

I propositionen har man dock identifierat en oro för integritetsskyddet för personer som förekommer på bild- och ljudupptagningar, och därför föreslås det att skyddet stärks på olika sätt. För det första lämnas endast ljudet i en bild- och ljudupptagning ut utanför domstolen; upptagningen får endast ses i domstolens lokaler (13 § i lagförslag 3). Vidare ska bild- och ljudupptagningen visas så att tittarna inte kan smygfilma den (RP, s. 87). De som tittar på en bild- och ljudupptagning kan

Betänkande LaUB 16/2021 rd

utsättas för en säkerhetskontroll och föremål som lämpar sig för bildupptagning tas ifrån dem (5 § i lagförslag 6). Bild- och ljudupptagningar förvaras endast 30 dagar från det att det ärende i vilket de har gjorts har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft (22 kap. 10 § i lagförslag 1). Beroende på situationen och förhållandena kan enligt uppgift också olika straffrättsliga åtgärder vidtas mot spridning av upptagningar. Det kan till exempel vara fråga om spridande av information som kränker privatlivet (24 kap. 8 § i strafflagen) eller sekretessbrott (38 kap. 1 § i strafflagen). I fråga om domstolarnas personal är bestämmelserna om tjänstebrott i 40 kap. i strafflagen av betydelse.

Lagutskottet anser att det förfarande som valts i propositionen är motiverat och att den föreslagna regleringen i dessa avseenden är ändamålsenlig. Utskottet har också tidigare ansett att offentlighet vid rättegångar är en av de viktigaste garantierna för en rättvis rättegång (LaUB 24/2006 rd, s. 2).

Som det sägs ovan innehåller propositionen en bestämmelse om att de som vill titta på en bild- och ljudupptagning kan utsättas för säkerhetskontroll och fräntas föremål som lämpar sig för bildupptagning (5 § 3 mom. i lagförslag 6). Säkerhetskontroll och fräntagande av upptagningsmedier förutsätter dock grundad anledning att misstänka att personen har för avsikt att ta bilder av bild- och ljudupptagningen. Utskottet har vid behandlingen av propositionen bedömt hur tydlig tillämpningen av den föreslagna bestämmelsen är samt huruvida man i stället för den lösning som föreslås i propositionen i princip alltid bör ta ifrån en person som vill se en bild- och ljudupptagning föremål som lämpar sig för bildupptagning.

Enligt erhållen utredning har man vid beredningen av propositionen stannat för den föreslagna lösningen, eftersom man bedömer att bild- och ljudupptagningar i första hand kommer att ses av journalister som utifrån dem skriver nyheter om rättegångar och av parternas biträden som tittar på upptagningarna för att göra framställningar hos hovrätten. Om föremål som lämpar sig för bildupptagning undantagslöst tas bort, leder det till att journalister och biträden blir tvungna att utföra sitt arbete utan mobiltelefoner, surfplattor och datorer, som alla numera kan ta bilder. Det kan påverka bland annat den faktiska offentligheten vid rättegångar.

Lagutskottet anser dock att det bör beaktas att också skyddet för den personliga integriteten och personuppgifter som förekommer på upptagningen är grundlagsfästa rättigheter. Säkerhetskontroll och det att föremål som lämpar sig för bildupptagning fräntas den som vill titta på en upptagning är av stor betydelse för tillgodoseendet av dessa rättigheter. Dessutom bör det beaktas att upptagningar kan ses inte bara av parterna och deras assistenter samt journalister utan även av andra utomstående personer. Lagutskottet anser därför att fräntagande av föremål som lämpar sig för bildupptagning förbättrar integritetsskyddet och skyddet för personuppgifter samt den personliga säkerheten för dem som förekommer på upptagningarna. Bestämmelserna är då också entydiga och därför lätta att tillämpa vid säkerhetskontroller.

Det kan också bedömas att fräntandet av upptagningsmedier inte inverkar på rättegångens offentlighet, eftersom det endast är fråga om vilka föremål man kan ha med sig när man tittar på en bild- och ljudupptagning. Parterna har under alla omständigheter rätt att se upptagningen. De har också rätt att ta del av ljudet i en bild- och ljudupptagning exempelvis genom att beställa en kopia av det, vilket motsvarar nuläget. Detsamma gäller allmänheten, om bild- och ljudupptagningen

Betänkande LaUB 16/2021 rd

inte är sekretessbelagd. I själva verket påverkas rättegångens offentlighet positivt av att även bildupptagningen kan ses i efterhand.

Därför anser utskottet att det med avvikelse från det som föreslås i propositionen är mer motiverat att en person som tittar på en bild- och ljudupptagning utan undantag kan fråntas föremål som lämpar sig för bildupptagning. Lagutskottet föreslår därför att 5 § 3 mom. i lagförslag 6 justeras på det sätt som anges närmare nedan i detaljmotiven. Utskottet föreslår också vissa andra ändringar i momentet.

Utskottet ser det som viktigt att på det sätt som konstateras nedan i avsnittet om ikraftträdande och uppföljning bevaka hur integritetsskyddet för personer som förekommer på bild- och ljudupptagningar tillgodoses och hur regleringen fungerar. I anknytning till detta finns det anledning att följa fenomenet och den föränderliga omvärlden samt bedöma om det är motiverat att med straffrättsliga medel ingripa i spridningen av bild- och ljudupptagningar i större utsträckning än för närvarande.

Resurser

Propositionen redogör ingående för de ekonomiska konsekvenserna och förhållandet till budgetpropositionen (s. 31, 32, 91 och 92). Enligt utredning till utskottet orsakas kostnaderna mest av det informationssystem som ska utvecklas för att göra och återge bild- och ljudupptagningar. Priset på detta så kallade videoupptagningssystem kan i nuläget uppskattas endast grovt, eftersom det är fråga om ett helt nytt informationssystem och behövlig utrustning måste installeras i ett stort antal olika sammanträdessalar.

Enligt regeringens bedömning medför videoupptagningssystemet en engångskostnad på cirka 4,4—7,35 miljoner euro, och driftkostnaderna för det är cirka 2,5—3,8 miljoner euro per år (s. 32—34). Även om bedömningen baserar sig på bästa tillgängliga sakkunskap, är det enligt uppgift fråga om en förhandsbedömning, och det går inte att på förhand exakt uppskatta kostnaderna för den här typen av projekt.

Enligt utredning till utskottet innehåller budgetpropositionen för 2022 ett anslag på 3,74 miljoner euro för utgifter av engångsnatur för genomförandet av videoupptagningssystemet 2022. Dessutom har 2,5 miljoner euro reserverats för projektet i statsbudgeten för 2021 och 2 miljoner euro i budgeten för 2020. Åren 2020—2022 har alltså sammanlagt 8,24 miljoner euro anvisats för projektet. Dessutom har det i planen för de offentliga finanserna reserverats 2 miljoner euro för ändamålet från och med 2023.

Å andra sidan kan förslaget enligt propositionen också spara statliga medel. I propositionen uppskattas beloppet grovt taget till nästan en miljon euro per år. I enskilda rättegångar kan beloppet vara större (RP, s. 39).

Lagutskottet anser att det är nödvändigt att det reserveras tillräcklig finansiering för projektet när det framskrider. Justitieministeriet kommer också enligt uppgift att beakta preciseringen av kostnaderna i den kommande ram- och budgetberedningen, så att projektet tillförsäkras tillräckliga resurser.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

Utöver bild- och ljudupptagningssystemet har resursfrågan också samband med domstolarnas resurser.

Enligt uppgift från justitieministeriet kan reformen öka arbetsmängden vid domstolarna, men den kan genomföras inom ramen för domstolarnas nuvarande resurser, med undantag för videoupptagningssystemet, för vilket det som tidigare nämnts har reserverats tilläggsfinansiering.

Utskottet noterar också särskilt de utbildningsbehov som reformen medför. Reformen ställer krav på processledningen som avviker från det vanliga, särskilt i tingsrätterna. Behovet av utbildning i processledning har beaktats i propositionen enligt den bedömning som gjorts av Domstolsverket, som ordnar utbildningen (RP s. 36). I kostnadskalkylen för videoupptagningssystemet ingår dessutom behövlig teknisk utbildning för ibruktagandet (RP, s. 32 och 33).

Lagutskottet konstaterar att propositionen i vilket fall som helst kan öka arbetsmängden vid domstolarna åtminstone något. Utskottet anser därför att det är ytterst viktigt att reformens konsekvenser för resurserna följs noggrant och att tillräckliga resurser tryggas också i fråga om de eventuella behov av tilläggsresurser som reformen medför. Utskottet betonar i likhet med grundlagsutskottet (GrUU 43/2021 rd, s. 4) anslagen för att finansiera och driva systemet måste vara tillräckligt stora och att genomförandet av reformen inte får leda till besparingar i övriga utgifter för rättsväsendet. Utskottet betonar därför att kostnaderna för systemet måste vara kända innan reformen träder i kraft genom en separat lag och att tillräckliga resurser för systemet måste reserveras.

Det är nödvändigt att sörja för de resurser som reformen kräver också för att lagutskottet redan länge i olika sammanhang har fäst allvarlig uppmärksamhet vid den alltför knappa basfinansieringen av domstolsväsendet. Utskottet har även i övrigt uttryckt oro över att anslagen inom justitieministeriets förvaltningsområde är otillräckliga och dess konsekvenser för verksamhetsförutsättningarna för aktörerna inom förvaltningsområdet (se bl.a. LaUU 18/2021 rd och LaUU 11/2021 rd och de tidigare utlåtanden som det hänvisas till där). Otillräckliga anslag återspeglas i behandlingstiderna och försvagar rättssäkerheten.

Vid behandlingen av planen för de offentliga finanserna i våras ansåg lagutskottet att en korrigering av situationen förutsätter en väsentlig permanent och omedelbar höjning av basfinansieringen för justitieministeriets förvaltningsområde och dess aktörer (LaUU 11/2021 rd). Eftersom anslagen för rättsvården är otillräckliga, antalet ärenden ökar, behandlingstiderna är långa och personalen belastas, ansåg lagutskottet dessutom att det är motiverat att statsrådet kommer med en särskild redogörelse om frågan. Detta var enligt utskottet viktigt för att trygga och stärka rättsstaten och för att värna om rättsvårdens verksamhetsförutsättningar. Under hösten har lagutskottet i flera sammanhang talat för att redogörelsen bör utarbetas snabbare och lämnas under innevarande valperiod (se LaUU 18/2021 rd, LaUU 17/2021 rd och LaUU 16/2021 rd).

I samband med behandlingen av propositionen har utskottet fått en utredning från justitieministeriet enligt vilken regeringen har beslutat inleda beredningen av en redogörelse för rättsvården. Avsikten är att redogörelsen ska lämnas hösten 2022. Utskottet välkomnar detta och anser att redogörelsen bör ge en lägesbild och i så bred utsträckning som möjligt föreslå behövliga korrigerande åtgärder, med beaktande av inte bara resursfrågor utan också strukturfrågor och lagstift-

Betänkande LaUB 16/2021 rd

ningsfrågor. Det är angeläget att riksdagen får redogörelsen före utgången av 2022. Utskottet föreslår att riksdagen godkänner ett uttalande om detta (*Utskottets förslag till uttalande 1*).

Ikraftträdande och uppföljning

Propositionen förutsätter att ett informationssystem utvecklas för mottagande och upptagning av muntlig bevisning. Den exakta tidpunkten för färdigställandet av informationssystemet är dock ännu inte klar. Övergången till det nya förfarandet förutsätter att informationssystemet är klart. Därför föreslås det i propositionen att de föreslagna lagarna ska träda i kraft vid en tidpunkt som bestäms särskilt genom lag, och en separat proposition om detta kommer att lämnas. Enligt propositionen är målet att övergå till ett nytt förfarande vid ingången av 2023 (s. 92).

Lagutskottet understryker att informationssystemen och de tekniska lösningarna måste vara klara och driftssäkra innan reformen träder i kraft. Dessutom ska man sörja för behövlig utbildning och annan beredskap inför reformen. Också de resurser som behövs måste tryggas inför ikraftträdandet. Utskottet ser det som viktigt att lagutskottet får en utredning om detta i samband med propositionen om reformens ikraftträdande. Utskottet föreslår att riksdagen godkänner ett uttalande om detta (*Utskottets förslag till uttalande 2*).

Lagutskottet påpekar att propositionen avser en synnerligen betydande reform. Utskottet understryker i likhet med grundlagsutskottet (GrUU 43/2021 rd, s. 2) behovet av noggrann uppföljning av regleringen och dess konsekvenser. Lagutskottet anser därför att det är viktigt att regeringen följer hur översynen angående mottagande och upptagning av muntlig bevisning i de allmänna domstolarna fungerar och vilka konsekvenser den har samt lämnar en utredning om saken senast fem år från det att reformen trätt i kraft. Utskottet föreslår att riksdagen godkänner ett uttalande om detta (*Utskottets förslag till uttalande 3*).

Utredningen bör utöver konsekvenserna för resurserna också behandla bland annat tröskeln för tilläggsförhör och omförhör samt indexering.

Det är i utredningen också viktigt att ägna uppmärksamhet vid integritetsskyddet för den som förekommer på en bild- och ljudupptagning, liksom vid att rättegången faktiskt är offentlig och att regleringen fungerar i fråga om säkerhetskontroller enligt 5 § i lagförslag 6. Vid dessa kontroller kan den som vill se en bild- och ljudupptagning fråntas ett föremål som lämpar sig för bildupptagning medan han eller hon tar del av bild- och ljudupptagningen. I anknytning till detta finns det anledning att följa fenomenet och den föränderliga omvärlden samt bedöma om det är motiverat att med straffrättsliga medel ingripa i spridningen av bild- och ljudupptagningar i större utsträckning än för närvarande. I fortsättningen är det också motiverat att bedöma videoupptagning av förundersökningsberättelser och ett mer omfattande utnyttjande av sådana upptagningar än för närvarande.

DETALJMOTIVERING

1. Lagen om ändring av rättegångsbalken

2 kap. Om domförhet

8§. (Ny). I paragrafen föreskrivs det om hovrättens domföra sammansättning. Regeringen föreslår inga ändringar i paragrafen. I propositionen föreskrivs det inte särskilt i vilken sammansättning hovrätten avgör frågan om tilläggsförhör och omförhör enligt 26 kap. 15 a § 1 och 2 mom. Till denna del iakttas de allmänna bestämmelserna om sammansättningar.

Enligt den gällande lagen avgör hovrätten i princip ärenden i en sammansättning med tre ledamöter. En ledamot kan dock ensam bland annat besluta att huvudförhandling ska hållas i saken och fatta de avgöranden som hänför sig till huvudförhandlingen. Det finns dock inget hinder för att ett sådant avgörande avgörs i sammansättning med tre ledamöter.

Frågan om huruvida tilläggsförhör eller omförhör ska tillåtas är ett avgörande som hänför sig till huvudförhandlingen och som även kan fattas av en hovrättsledamot ensam.

Utifrån erhållen utredning anser lagutskottet dock att särskilt avgöranden där en parts begäran om tilläggsförhör eller omförhör förkastas är av betydelse med tanke på partens rättsskydd. Lagutskottet anser därför att det är motiverat att föreskriva att hovrätterna alltid ska fatta sådana beslut i en sammansättning med tre ledamöter. Däremot är det ändamålsenligt att en ledamot ensam har behörighet att godkänna en begäran om tilläggsförhör eller omförhör på samma sätt som en ledamot ensam för närvarande kan fatta beslut om huvudförhandling.

Med anledning av det som sägs ovan föreslår lagutskottet att det till 8 § 3 mom. fogas en mening enligt vilken en ledamot dock inte kan avslå en begäran om att en person som förhörts i tingsrätten personligen ska förhöras på nytt vid huvudförhandlingen eller förhöras för ställande av ytterligare frågor. I det tillägg som utskottet föreslår är det fråga om avgöranden som avses i 26 kap. 15 a § 1 och 2 mom. i rättegångsbalken. Till följd av ändringen måste också *ingressen* ändras.

Lagutskottet konstaterar dock för tydlighetens skull att det inte finns något som hindrar att beslut om tilläggsförhör eller omförhör i hovrätten fattas i sammansättning med tre ledamöter även när begäran bifalls.

I 17 kap. 68 § i rättegångsbalken finns det bestämmelser om sökande av ändring i beslut som gäller bevisning. Enligt huvudregeln i 1 mom. får ett beslut om bevisning överklagas i samband med huvudsaken, med de undantag som särskilt räknas upp i paragrafen. Enligt 3 mom. kan domstolen trots 1 mom. bestämma att ett beslut får överklagas separat, om det med beaktande av beslutets innehåll inte skulle vara till någon nytta att överklaga beslutet i samband med huvudsaken och rättsskyddet för personen i fråga förutsätter en rätt till separat överklagande, eller om det annars finns synnerligen vägande skäl för det. Ändringsansökan ska behandlas skyndsamt.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

Utskottet konstaterar för tydlighetens skull att ett separat överklagande med stöd av 17 kap. 68 § 3 mom. kan vara möjligt också när hovrätten har avslagit en begäran om att personligen förhöra en person som förhörts i tingsrätten på nytt i hovrätten eller för ställande av följdfrågor.

17 kap. Om bevisning

48§. Paragrafen innehåller bestämmelser om hur parterna ska förhöras vid huvudförhandlingen. Enligt propositionen ska det till slutet av 1 mom. fogas en ny mening enligt vilken det är möjligt att avvika från 2—4 mom., om en strukturerad behandling av ärendet förutsätter det eller om det annars behövs.

Enligt propositionsmotiven syftar förslaget bland annat till att utveckla huvudförhandlingsförfarandet så att ärendena behandlas och muntlig bevisning tas upp på ett mer strukturerat sätt än för närvarande (s. 64, se även s. 61). Enligt motiveringen kan detta ibland kräva att bevisningen tas emot temaspecifikt vid huvudförhandlingen.

Lagutskottet anser att en strukturerad huvudförhandling och i synnerhet strukturerat mottagande av bevis är ett viktigt mål. Det är inte alltid särskilt enkelt att genomföra det, särskilt inte vid ett så kallat huvudförhör. Det beror på att den som hörs vid huvudförhöret i princip fritt ska få berätta vad han eller hon vet om saken (17 kap. 48 § 2 mom. i rättegångsbalken).

Utskottet betonar att ärendets och förhörets särdrag ska beaktas när detta sätt att ta upp muntlig bevisning övervägs. Lagutskottet delar uppfattningen i propositionen att ett förhör som ordnas temaspecifikt eller på något annat sätt är motiverat främst i omfattande ärenden och förhör. Domstolen bör ändå inte alltför strikt begränsa den förhördes möjligheter att fritt berätta vid huvudförhöret.

53§. I paragrafen föreskrivs det om åtgärder för att hemlighålla ett anonymt vittnes identitet. I propositionen föreslås det att det till paragrafen fogas ett nytt 4 mom. där det sägs att trots vad som föreskrivs i 22 kap. 6 § 1 mom. ska endast ljud spelas in när ett anonymt vittne hörs i tingsrätten, om det är nödvändigt för att hemlighålla det anonyma vittnets identitet.

På det sätt som anges ovan i den allmänna motiveringen och nedan i detaljmotiveringen till 22 kap. 6 § föreslår lagutskottet att det undantag från att göra bildupptagningar som gäller anonyma vittnen ska utvidgas jämfört med det som föreslås i propositionen. Lagutskottet föreslår att 22 kap. 6 § kompletteras med ett nytt 3 mom. Den reglering som lagutskottet föreslår omfattar också förhör av anonyma vittnen. Därför föreslår lagutskottet att nya 4 mom. i 53 § i lagförslag 6 stryks. Till följd av lagutskottets ändringar måste också *ingressen* i lagförslag 1 ändras.

22 kap. Om tingsrättens protokoll och dokumentering av bevisningen

6§. Paragrafen innehåller bestämmelser om bild- och ljudupptagningar som görs vid förhör i tingsrätten.

I propositionen föreslås det på det sätt som avses i 17 kap. 53 § att endast ljud ska spelas in när ett anonymt vittne hörs, om det är nödvändigt för att hemlighålla det anonyma vittnets identitet.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

Utifrån det som konstaterats ovan anser lagutskottet dock att det inte helt kan uteslutas att det i praktiken också kan förekomma andra situationer där det är lika motiverat att dölja ett brottsoffers, en annan svarandes eller ett vittnes utseende för allmänheten och parterna som att dölja ett anonymt vittnes utseende. Utöver anonyma vittnen kan detta främst vara fallet i exceptionella omständigheter där den förhördes liv eller hälsa hotas av ett konkret, allvarligt och olagligt hot som ökar sannolikheten för att hotet realiseras om hans eller hennes utseende avslöjas genom upptagningen. Frågan kan aktualiseras till exempel när den som ska förhöras deltar i ett vittnesskyddsprogram enligt lagen om vittnesskyddsprogram (88/2015).

För närvarande är det vid huvudförhandlingen möjligt att hemlighålla utseendet för allmänheten och parterna till exempel genom insynshinder eller andra arrangemang. Vid övergången till ett förfarande där det alltid görs en bild- och ljudupptagning av muntlig bevisning som tas emot i tingsrätten är dessa åtgärder enligt utskottet inte tillräckliga för att hemlighålla den förhördes utseende.

Trots att dessa situationer är sällsynta anser utskottet att undantaget för anonyma vittnen när det gäller bildupptagningar bör utvidgas i lagen jämfört med vad som föreslås i propositionen.

Utskottet anser att villkoren för tillämpning av undantaget bör vara stränga, för att därigenom framhäva att enbart ljudinspelning är exceptionellt och för att målen med reformen ska nås och lagstiftningen vara konsekvent. Enbart den förhördes ovilja att bli fotograferad får inte leda till att hans eller hennes berättelse tas emot endast som ljudupptagning. Det är motiverat att villkoret för undantag i fråga om andra än anonyma vittnen är synnerligen vägande skäl. Utskottet betonar att sådana skäl närmast kan komma i fråga när avslöjandet av den förhördes utseende genom en bild- och ljudupptagning i betydande grad kan öka sannolikheten för att ett allvarligt hot mot hans eller hennes liv eller hälsa realiseras. Det är sannolikt att det i praktiken finns mycket få situationer där det föreligger ett motiverat behov av att hålla den förhördes utseende hemligt för allmänheten och andra parter.

Av detta följer att personen i dessa situationer vid behov ska höras personligen på nytt vid huvudförhandlingen i hovrätten och vid muntlig förhandling i högsta domstolen. Orsaken är att en upptagning som saknar bild framgår inte förhöret på det sätt som det har förlöpt i tingsrätten. Därför kan berättelsen inte tas emot från upptagningen vid eventuellt ändringssökande. Utskottet anser dock att skyldigheten att vid behov infinna sig också vid fullföljdsdomstolen under dessa mycket exceptionella omständigheter kan bedömas vara till mindre skada än att den förhördes utseende röjs, i synnerhet som detta motsvarar det nuvarande rättsläget.

Med anledning av det som sägs ovan föreslår utskottet att 22 kap. 6 § kompletteras med ett nytt 3 mom., enligt vilket endast ljud ska spelas in om det är nödvändigt för att hemlighålla ett anonymt vittnes identitet eller om det finns något annat särskilt vägande skäl till det. I och med den ändring som utskottet föreslår blir det nya 4 mom. i 17 kap. 53 § i lagförslag 1 överflödigt och kan strykas.

10§. En bild- och ljudupptagning ska enligt paragrafen bevaras i 30 dagar från det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft. Enligt propositionen räknas 30 dagar från det att ärendet har avgjorts genom ett lagakraftvunnet beslut, inte från det att berättelsen har lagts fram. När ändring har sökts i ett ärende förvaras en bild- och ljudupptagning därför betydligt längre. Be-

Betänkande LaUB 16/2021 rd

varingstiden kan då vara flera månader eller rentav flera år, beroende på vad som händer vid ändringssökandet.

Enligt uppgift grundar sig bevaringstiden för det första på strävan att skydda privatlivet för personer som förekommer på bild- och ljudupptagningar. En kortare bevaringstid för upptagningen minskar de risker som är förenade med missbruk av upptagningen. Enligt propositionsmotiven är bild- och ljudupptagningar med tanke på integritetsskyddet mera betydelsefulla än vanliga rättegångshandlingar (s. 69, se även RP 13/2006 rd, s. 52/I). Lagutskottet har också tidigare ansett det befogat att se till att sådana upptagningar inte missbrukas (LaUB 24/2006 rd, s. 5—6).

För det andra är det värt att notera att bild- och ljudupptagningar innehåller personuppgifter (se RP, s. 69). Enligt artikel 5 i EU:s allmänna dataskyddsförordning får personuppgifter inte bevaras under en längre tid än vad som är behövligt för de ändamål för vilka personuppgifterna behandlas. Enligt 6 § 2 mom. i lagen om behandling av personuppgifter i brottmål och vid upprätthållandet av den nationella säkerheten (1054/2018) får personuppgifter inte lagras i en form som möjliggör identifiering av den registrerade under en längre tid än vad som behövs med hänsyn till ändamålet med behandlingen. Med tanke på vad som sagts ovan är det av vikt att det sannolikt är ovanligt att bild- och ljudupptagningen används i något annat mål än det mål där upptagningen gjordes (s. 69). Enligt uppgift är en bild- och ljudupptagning inte heller det enda sättet att få reda på vad som har sagts vid rättegången till exempel angående brottsutredning som gäller osann utsaga i domstolen.

Mot bakgrund av det som sägs ovan anser lagutskottet att den föreslagna bevaringstiden är lämplig. Lagutskottet konstaterar för tydlighetens skull att det inte finns något hinder för att lämna ut bild- och ljudupptagningar till förundersökningsmyndigheten eller åklagaren när upptagningarna behövs för utredning av brott eller förundersökning av brott, såsom det sägs i propositionen (s. 69).

25 kap. Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

15§. I paragrafen finns det bestämmelser om innehållet i besvärsskriften. I propositionen föreslås det att 2 mom., som gäller huvudförhandling i hovrätten, ändras. Det föreslagna 2 mom. innehåller bland annat en bestämmelse enligt vilken ändringssökanden ska motivera sin begäran, om han eller hon önskar förhöra en person som har förhörts i tingsrätten personligen på nytt eller för ställande av tilläggsfrågor eller önskar lägga fram muntlig bevisning vid huvudförhandlingen genom att hänvisa till bevisningen.

Lagutskottet konstaterar för tydlighetens skull att kravet på motivering innebär att ändringssökanden ska lägga fram de omständigheter som begäran om tilläggsförhör eller omförhör grundar sig på. Ändringssökanden ska i begäran om tilläggsförhör specificera de frågor eller eventuella omständigheter som han eller hon vill förhöra personen om. Om ändringssökandens begäran är för inexakt, kan hovrätten begära att parten förtydligar den vid förberedelsen av målet.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

26 kap. Om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten

15 a §. I de nya 15 a § 1 och 2 mom. i propositionen föreskrivs det om muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten. Bevisningen ska vid huvudförhandlingen i hovrätten tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Vidare föreskrivs det om omförhör och tilläggsförhör i hovrätten och om tröskeln för dessa. Som det sägs i de allmänna övervägandena anser lagutskottet att dessa tröskelvärden är adekvata och har ingenting att invända mot 1 och 2 mom. I fråga om det nya förhör som avses i 1 mom. betonar utskottet dock en omständighet som konstateras i propositionsmotiven (s. 75), nämligen att tryggheten av en rättvis rättegång kan vara ett särskilt skäl för omförhör i hovrätten.

Enligt 3 mom. i paragrafen ska muntlig bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kunna läggas fram vid huvudförhandlingen genom att det helt eller delvis hänvisas till den, om hovrätten finner det lämpligt. Hovrätten sätter sig in i den muntliga bevisning som det hänvisats till utan att parterna och allmänheten är närvarande.

Enligt propositionsmotiven (s. 78) ska hovrätten när den prövar lämpligheten särskilt beakta de processekonomiska fördelar som kan uppnås genom ett sådant förfaringssätt. Följaktligen kan det vara lämpligt att lägga fram muntlig bevisning genom att hänvisa till den i synnerhet när huvudförhandlingen är lång. I propositionen (s. 24) bedöms det att den tid som parterna använder för rättegången blir kortare om bevisning läggs fram genom hänvisning. Dessutom minskar deras kostnader.

Grundlagsutskottet har i sitt utlåtande om propositionen (GrUU 43/2021 rd, s. 3) med hänvisning till det som sägs ovan konstaterat att det föreslagna hänvisningsförfarandet samtidigt är ägnat att försvaga rättegångens omedelbarhet och att det också i viss mån inskränker offentligheten vid rättegångar. Om man ser till konsekvenserna för de rättigheter som tryggas i 21 § i grundlagen är förutsättningarna för att tillämpa bestämmelsen enligt grundlagsutskottet ganska ospecifika. Grundlagsutskottet uppmanar lagutskottet att ta ställning till om bestämmelsen behöver preciseras. Vidare betonar utskottet att kraven på rättvis rättegång måste beaktas när det blir aktuellt att lägga fram bevisning genom hänvisning.

Liksom grundlagsutskottet anser lagutskottet att det är viktigt att kraven på en rättvis rättegång beaktas vid prövningen av om bevisning ska läggas fram genom hänvisning. Innehållet i lämplighetsprövningen förklaras i propositionsmotiven. Som det sägs ovan ska hovrätten i sin prövning av lämpligheten särskilt beakta de processekonomiska fördelar som kan uppnås genom förfarandet. Å andra sidan bör hovrätten enligt motiven alltid väga förfaringssättet också ur en bredare synvinkel som beaktar kraven på en korrekt behandling av målet och en rättvis rättegång (s. 78).

Hovrätten ska således, när den prövar om hänvisningsförfarandet är lämpligt, också enligt propositionen beakta de omständigheter som grundlagsutskottet lyfter fram i sitt utlåtande. I ljuset av det som sägs ovan och utifrån inkommen utredning anser utskottet dock att det är motiverat att precisera bestämmelsen i 3 mom. genom att på författningsnivå lyfta fram de omständigheter som nämns i motiveringen till momentet. Lagutskottet föreslår att lämplighetskriteriet i 3 mom. preci-

Betänkande LaUB 16/2021 rd

seras så att muntlig bevisning kan läggas fram genom hänvisning, om hovrätten anser att detta är lämpligt med beaktande av målets art och mängden muntlig bevisning som läggs fram i målet.

I den formulering som lagutskottet föreslår styr kravet på mängden muntlig bevisning på motsvarande sätt som i propositionsmotiven (s. 78) hovrätten att tillåta att muntlig bevisning läggs fram genom en hänvisning framför allt när det läggs fram mycket muntlig bevisning i hovrätten. Förfarandets processekonomiska fördelar skulle då i allmänhet vara som störst. Villkoret om målets art innebär att hovrätten vid lämplighetsprövningen också ska beakta andra omständigheter som nämns i propositionen (s. 78). Av dem bör särskild vikt läggas vid kravet på en rättvis rättegång.

Lagutskottet betonar det som nämns i propositionen (s. 73 och 78), nämligen att parterna ska höras innan hovrätten beslutar om den tillåter att muntlig bevisning läggs fram helt eller delvis genom hänvisning till den.

24§. Paragrafens nya 2 mom. innehåller bestämmelser om den ordning i vilken muntlig bevisning ska tas emot. Enligt det föreslagna 2 mom. tas muntlig bevisning som tas emot genom en bild- eller ljudupptagning som gjorts i tingsrätten emot före annan muntlig bevisning. En person som har förhörts i tingsrätten och vars berättelse tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten förhörs dock personligen för ställande av tilläggsfrågor genast efter det att berättelsen har tagits emot.

Lagutskottet anser att det behövs en justering av bestämmelserna om i vilken ordning bevis ska tas emot. Det är befogat att bild- och ljudupptagningar på det sätt som föreslås i propositionen tas emot före annan muntlig bevisning, eftersom de utgör grunden för rättegången i hovrätten. Det är å andra sidan motiverat att ställa tilläggsfrågor till en person som förhörts i tingsrätten genast efter att hans eller hennes berättelse har tagits emot, eftersom man då minns berättelsen bäst.

Enligt momentet är huvudregeln att man vid huvudförhandlingen först tar emot muntlig bevisning som tas emot från en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten. Först då upptagningen har visats och avlyssnats, ska man i hovrätten förhöra personligen de personer som ska förhöras. För att förtydliga att en berättelse som framgår av en bild- och ljudupptagning tas emot i hovrätten endast till den del den har åberopats, anser utskottet det motiverat att precisera 2 mom. så att det motsvarar motiveringen. Lagutskottet föreslår att 2 mom. ändras så att slutet av momentets sista mening ändras till "efter det att berättelsen till behövliga delar har tagits emot".

Enligt 3 mom. kan hovrätten besluta avvika från den ordning som anges i 2 mom. Det har inte uppställts några villkor för avvikelserna, utan hovrätten får fritt pröva om det finns anledning till avvikelse. Det föreslagna 2 mom. hindrar således inte hovrätten från att i varje enskilt fall förfara på det sätt som den anser vara mest ändamålsenligt. Utskottet anser att bestämmelserna i 2 och 3 mom. i sin helhet i princip är ändamålsenliga med de ändringar som föreslås ovan i 2 mom.

6. Lagen om ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar

5§. Säkerhetskontrollåtgärder. I paragrafen föreslås ett nytt 3 mom., enligt vilket en säkerhetskontrollör har rätt att kontrollera en person som önskar se på en bild- och ljudupptagning hos domstolen, och de saker som personen medför, för att säkerställa att sådana föremål som lämpar

Betänkande LaUB 16/2021 rd

sig för bildupptagning inte medförs, om det finns grundad anledning att misstänka att personen obehörigen skulle ta upp bild av bild- och ljudupptagningen. Säkerhetskontrollören har under samma förutsättningar rätt att frånta en person ett föremål som lämpar sig för bildupptagning och som påträffats vid en kontroll eller på något annat sätt. Enligt propositionsmotiven är syftet att förebygga risken för obehörig spridning av en upptagning av bild- och ljudupptagningen och därigenom kränkning av integriteten hos personer som förekommer på upptagningen (s. 91).

Utskottet har ovan i de allmänna övervägandena bedömt skyddet för privatlivet för en person som förekommer på en bild- och ljudupptagning och ansett det motiverat att de som vill titta på en bild- och ljudupptagning kan säkerhetskontrolleras och att de fråntas föremål som lämpar sig för bildupptagning. Som utskottet konstaterar i de allmänna övervägandena är det med avvikelse från det som föreslås i propositionen mer motiverat att den som vill titta på en bild- och ljudupptagning utan undantag kan fråntas föremål som lämpar sig för bildupptagning. Lagutskottet föreslår därför att formuleringen "om det finns grundad anledning att misstänka att personen obehörigen skulle ta upp bild av bild- och ljudupptagningen" stryks i slutet av den första meningen i propositionens förslag till nytt 3 mom.

Lagutskottet konstaterar för tydlighetens skull att den föreslagna bestämmelsen inte innebär att säkerhetskontroll av dem som vill titta på bild- och ljudupptagningar alltid ska utföras redan när den som vill se upptagningarna anländer till domstolen. Personen kan hänvisas till säkerhetskontroll exempelvis när han eller hon hos domstolens kansli framför en begäran om att se bild- och ljudupptagningar. Det är ofta oundvikligt, eftersom domstolens personal sannolikt först då över huvud taget får veta att någon som vistas i domstolens lokaler önskar ta del av bild- och ljudupptagningar. Såsom det föreslås i momentet ska säkerhetskontroll utföras på en person som önskar se en bild- och ljudupptagning, inte på alla som kommer till domstolen. Utskottet betonar att en sådan säkerhetskontroll ska utföras först när en begäran om att se en bild- eller ljudupptagning framställs.

Regeringen föreslår inte heller att alla som vistas i domstolarnas lokaler ska kunna fråntas föremål som lämpar sig för bildupptagning. Det föreslås att denna rätt att frånta föremål begränsas endast till den tid personen ser på bild- och ljudupptagningarna. Utskottet konstaterar att ett allmänt förbud inte är motiverat, eftersom det inte behövs för att skydda privatlivet för personer som förekommer på bild- eller ljudupptagningar.

För att förtydliga det som sägs ovan föreslår lagutskottet att 5 § 3 mom. ändras så att formuleringen "att sådana föremål som lämpar sig för bildupptagning inte medförs" ändras till "att sådana föremål som lämpar sig för bildupptagning inte medförs då personen ser på en bild- och ljudupptagning". Utskottet föreslår också att den sista meningen i momentet kompletteras med frasen "under den tid en person ser på en bild- och ljudupptagning".

FÖRSLAG TILL BESLUT

Lagutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner lagförslag 2—5 i proposition RP 133/2021 rd utan ändringar.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

Riksdagen godkänner lagförslag 1 och 6 i proposition RP 133/2021 rd med ändringar. (Utskottets ändringsförslag)

Riksdagen godkänner tre uttalanden. (Utskottets förslag till uttalanden)

Utskottets ändringsförslag

1.

Lag

om ändring av rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut

upphävs i rättegångsbalken 22 kap. 13 § och 26 kap. 24 a §, sådana de lyder, 22 kap. 13 § i lag 768/2002 och 26 kap. 24 a § i lagarna 381/2003 och 732/2015,

ändras 2 kap. 8 § 3 mom., 5 kap. 17 § 1 mom., 6 kap. 2 a § 1 mom. och 12 §, 17 kap. 48 § 1 mom. och 59 § 1 mom., 22 kap. 5 § 1 mom. 3 punkten och 6, 9 och 10 §, 24 kap. 7 § 1 mom. 4 punkten och 15 § 1 mom. 4 punkten, 25 kap. 15 § 2 mom., 16 § 1 mom. och 18 § 1 mom., 25 a kap. 14 § 1 mom., 26 kap. 9 § 2 mom., 12 § 2 och 3 mom., 13 § 1 mom., 18 § 3 mom., 19 § 1 mom., 20 § 2 mom., 24 § 2 mom., 27 § 1 och 2 mom., 27 kap. 5 § och 30 kap. 20 § 1 mom.,

sådana de lyder, 2 kap. 8 § 3 mom, 22 kap. 9 §, 25 kap. 15 § 2 mom. samt 26 kap. 9 § 2 mom. och 12 § 2 och 3 mom. i lag 381/2003, 5 kap. 17 § 1 mom. och 6 kap. 12 § i lag 1052/1991, 6 kap. 2 a § 1 mom. i lag 595/1993, 17 kap. 48 § 1 mom. och 59 § 1 mom. i lag 732/2015, 22 kap. 5 § 1 mom. 3 punkten, 25 kap. 18 § 1 mom. och 26 kap. 24 § 2 mom. i lag 768/2002, 22 kap. 6 och 10 § i lag 1064/1991, ~~22 kap. 9 §, 25 kap. 15 § 2 mom. samt 26 kap. 9 § 2 mom. och 12 § 2 och 3 mom. i lag 381/2003,~~ 24 kap. 7 § 1 mom. 4 punkten och 15 § 1 mom. 4 punkten, 26 kap. 18 § 3 mom., 19 § 1 mom., 20 § 2 mom. och 27 § 1 och 2 mom. samt 27 kap. 5 § i lag 165/1998, 25 kap. 16 § 1 mom. i lag 362/2010, 25 a kap. 14 § 1 mom. i lag 650/2010, 26 kap. 13 § 1 mom. i lag 683/2016 och 30 kap. 20 § 1 mom. i lag 104/1979, samt

fogas till 6 kap. en ny 12 a §, till 17 kap. 46 §, sådan den lyder i lag 732/2015, ett nytt 2 mom. ~~och till 17 kap. 53 §, sådan den lyder i lag 732/2015, ett nytt 4 mom.,~~ till 22 kap. 5 § 1 mom., sådant det lyder i lag 768/2002, en ny 4 punkt, till 26 kap. en ny 15 a §, till 26 kap. 23 §, sådan den lyder i lagarna 165/1998 och 732/2015, ett nytt 2 mom., varvid det nuvarande 2 mom. blir 3 mom., till 26 kap. 24 §, sådan den lyder i lag 768/2002, ett nytt 2 mom., varvid det ändrade 2 mom. blir 3 mom. och till 26 kap. 27 §, sådan den lyder i lag 165/1998, nya 2 och 3 mom., varvid det ändrade 2 mom. och det nuvarande 3 mom. blir 4 och 5 mom., som följer:

Betänkande LaUB 16/2021 rd

2 kap. (Nytt)

Om domförhet

8 §

En ledamot kan dessutom besluta att huvudförhandling skall hållas i saken och fatta de avgöranden som hänför sig till huvudförhandlingen samt också besluta om andra åtgärder i samband med förberedelsen av målet eller ärendet och under förberedelsen fastställa en förlikning. En ledamot kan dock inte avslå en begäran om att en person som förhörts i tingsrätten ska förhöras personligen på nytt eller för ställande av tilläggsfrågor vid huvudförhandlingen. I de ärenden där en ledamot är behörig får en ledamot också besluta om arvoden och kostnadsersättningar till försvarare, rättegångsbiträde, målsägandebiträde och målsägandes stödperson samt om skyldighet att ersätta rättegångskostnader och bevisningskostnader.

5 kap.

Om väckande av talan och förberedelse i tvistemål

17 §

Domstolen ska genomföra förberedelsen så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang och på ett strukturerat sätt.

6 kap.

Huvudförhandling i tvistemål

2 a §

Domstolen ska övervaka att målet behandlas på ett strukturerat sätt och att klarhet och ordning iakttas i behandlingen. Domstolen kan också besluta att fristående frågor i målet eller fristående delar av det ska behandlas separat.

12 §

Vid en ny huvudförhandling ska målet behandlas på nytt. Muntlig bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt genom en bild- och ljudupptagning till den del den anses ha betydelse för målet. På tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning tillämpas vid en ny huvudförhandling 26 kap. 15 a §.

Skriftlig bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt till den del den anses ha betydelse för målet.

Om det finns ett hinder för att bevisning som har tagits emot tidigare tas emot på nytt, ska domstolen i behövlig omfattning ta del av bevisningen på basis av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

12 a §

I ett mål som en högre domstol har återförvisat till tingsrätten tas tidigare mottagen muntlig bevisning emot genom en bild- och ljudupptagning vid huvudförhandlingen, om det med hänsyn till skälet till återförvisning kan anses vara lämpligt. Om den muntliga bevisningen tas emot genom en bild- och ljudupptagning tillämpas på tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning vad som föreskrivs i 26 kap. 15 a §.

17 kap.

Om bevisning

46 §

Ordföranden ska innan förhöret inleds underrätta ett vittne, en sakkunnig samt en part eller annan person som ska höras i bevissyfte om att förhöret spelas in.

48 §

I ett tvistemål ska parterna och i ett brottmål målsäganden och svaranden förhöras innan någon annan muntlig bevisning tas emot, om inte domstolen av särskilda skäl beslutar något annat. Förhöret hålls med iakttagande av vad som anges nedan i denna paragraf. Om den strukturerade behandlingen av målet förutsätter det eller om det annars behövs kan man dock avvika från 2—4 mom.

~~53 §~~

~~Trots vad som föreskrivs i 22 kap. 6 § 1 mom. ska endast ljud spelas in när ett anonymt vittne hörs i tingsrätten, om det är nödvändigt för att hemlighålla det anonyma vittnets identitet.~~

59 §

Ett bevis som har tagits emot utom huvudförhandlingen ska inte tas emot på nytt vid huvudförhandlingen. Bevisningen ska dock tas emot på nytt om en part som har varit frånvarande begär det och parten har haft laga hinder för sin utevaro men inte har kunnat anmäla detta i tid, eller om domstolen anser att bevisningen behöver tas emot på nytt av särskilda skäl. Muntlig bevisning kan till behövliga delar tas emot på nytt också genom en bild- och ljudupptagning.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

22 kap.

Om tingsrättens protokoll och dokumentering av bevisningen

5 §

Protokollet över huvudförhandlingen skall utöver vad som föreskrivs i 3 § innehålla de uppgifter som behövs för behandlingen av målet, och det skall ange

3) vittnen, sakkunniga och övriga personer som har hörts i målet samt andra bevis som har lagts fram,

4) uppgifter om den bild- och ljudupptagning som gjorts av den muntliga bevisning som tagits emot i målet.

6 §

En bild- och ljudupptagning ska i tingsrätten göras av förhör med vittnen och sakkunniga och förhör med parter och andra som hörs i bevissyfte.

Om det inte är möjligt att göra en bild- och ljudupptagning, ska förhörets centrala innehåll antecknas i protokollet. Ett protokollfört förhör ska genast läsas upp, och i protokollet ska antecknas ett yttrande av den som förhörs om att förhörets innehåll har blivit riktigt uppfattat.

Av förhöret ska dock endast ljudet spelas in, om det är nödvändigt för att hemlighålla ett anonymt vittnes identitet eller om det finns något annat särskilt vägande skäl till det. (Nytt 3 mom.)

9 §

I den domstol som behandlar målet kan det till behövliga delar göras en utskrift av den inspelade berättelsen, om domstolen anser att detta främjar behandlingen av målet.

10 §

En bild- och ljudupptagning ska bevaras i 30 dagar från det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft.

24 kap.

Om domstolens avgörande

7 §

Tingsrättens dom skall utgöra en fristående handling. Där skall anges

4) en förteckning över framlagda bevis,

15 §

Av hovrättens dom eller slutliga beslut skall framgå

Betänkande LaUB 16/2021 rd

4) en förteckning över i hovrätten framlagda bevis,

25 kap.

Om fullföljd av talan från tingsrätt till hovrätt

15 §

En ändringssökande som önskar att huvudförhandling ska hållas i hovrätten ska motivera sin begäran. Ändringssökanden ska också uppge sin åsikt om huruvida muntlig bevisning ska tas emot eller en part ska höras personligen i något annat syfte vid huvudförhandlingen. Dessutom ska ändringssökanden uppge vilka av de i tingsrätten förhörda personernas berättelser som behöver tas emot, och till vilka delar de behöver tas emot. Om ändringssökanden önskar förhöra en person som har förhörts i tingsrätten personligen på nytt eller för ställande av tilläggsfrågor eller önskar lägga fram muntlig bevisning vid huvudförhandlingen genom att hänvisa till bevisningen, ska ändringssökanden motivera sin begäran.

16 §

I besvärsskriften ska uppges parternas namn samt uppgifter om hur deras lagliga företrädare eller ombud eller biträde kan nås samt den postadress och eventuell annan adress under vilken uppmaningar, kallelser och meddelanden i saken kan sändas till ändringssökanden (*processadress*). Dessutom ska ändringssökanden på lämpligt sätt ange telefonnummer och övriga kontaktuppgifter till de personer som ändringssökanden vill förhöra personligen i hovrätten. Om någon av uppgifterna ändras senare, ska ändringssökanden meddela hovrätten detta utan dröjsmål.

18 §

Skrivelser och till dem fogade handlingar som har lämnats in till tingsrättens kansli och är riktade till hovrätten ska utan dröjsmål sändas från tingsrätten till hovrätten. Samtidigt ska akten i saken sändas till hovrätten. Av tingsrättens dom och särskilt avfattade beslut sänds dock bara kopior till hovrätten.

25 a kap.

Om inledande av förberedelsen av ett besvärssärende vid hovrätten och om tillstånd till fortsatt handläggning

14 §

Hovrätten avgör i ett skriftligt förfarande frågan om tillstånd till fortsatt handläggning ska meddelas utifrån tingsrättens avgörande, besvären, ett eventuellt bemötande och vid behov också

Betänkande LaUB 16/2021 rd

det övriga skriftliga rättegångsmaterialet. Av särskilda skäl kan hovrätten beakta också en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten.

26 kap.

Om fortsatt handläggning av besvärssärenden i hovrätten

9 §

Vid förberedelsen beslutar hovrätten också

- 1) huruvida muntlig bevisning tas emot eller parter ska höras personligen i något annat syfte vid huvudförhandlingen,
 - 2) vilka av de i tingsrätten förhörda personernas berättelser som tas emot vid huvudförhandlingen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, och till vilka delar de tas emot,
 - 3) huruvida en person som har förhörts i tingsrätten förhörs personligen på nytt vid huvudförhandlingen,
 - 4) huruvida en person som har förhörts i tingsrätten förhörs personligen vid huvudförhandlingen för ställande av tilläggsfrågor,
 - 5) huruvida muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten läggs fram vid huvudförhandlingen genom att det hänvisas till den, och till vilka delar,
 - 6) huruvida det i hovrätten tas emot ny muntlig bevisning.
-

12 §

Om målet eller ärendet avgörs på grundval av det skriftliga rättegångsmaterialet och ändringsökandens motpart inte har utövat talan i hovrätten, ska det skriftliga rättegångsmaterial som motparten tidigare lagt fram i målet eller ärendet dock beaktas vid avgörandet.

Vid behov ska innehållet i den bevisning som har tagits emot i tingsrätten klarläggas med hjälp av en bild- och ljudupptagning.

13 §

Vid huvudförhandlingen i hovrätten hörs parter samt tas muntlig bevisning och annan utredning emot.

15 a §

Muntlig bevisning som tagits emot i tingsrätten tas vid huvudförhandlingen emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, om det inte finns särskilda skäl att personligen på nytt förhöra en person som förhörts i tingsrätten.

En person som har förhörts i tingsrätten kan förhöras personligen vid huvudförhandlingen också för ställande av tilläggsfrågor, om det på grund av nya omständigheter eller bevis som åberopats i hovrätten eller av någon annan orsak behövs för utredningen av målet.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

Den muntliga bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan läggas fram vid huvudförhandlingen genom att det helt eller delvis hänvisas till den, om hovrätten anser att detta är lämpligt **med beaktande av målets art och mängden muntlig bevisning som läggs fram i målet**. Hovrätten sätter sig in i den muntliga bevisning som det hänvisats till utan att parterna och allmänheten är närvarande.

18 §

Ändringssökandens motpart, vars närvaro inte anses behövlig, kallas till huvudförhandlingen vid äventyr att saken kan avgöras trots motpartens utevaro.

19 §

En part eller en parts lagliga företrädare kan vid vite åläggas att infinna sig personligen till huvudförhandlingen för att höras, om det anses behövligt för utredningen av saken.

20 §

Om ändringssökandens motpart eller dennes lagliga företrädare uteblir från en huvudförhandling till vilken motparten eller företrädaren har uppmanats att infinna sig vid vite, kan motparten eller företrädaren föreläggas ett högre vite. Om motparten eller företrädaren har ålagts att infinna sig personligen för att höras, kan domstolen bestämma att han eller hon ska hämtas till sammanträdet eller till ett senare sammanträde.

23 §

Om en berättelse som avgetts av ett vittne, en sakkunnig eller en person som hörts i bevissyfte utan att vara part tas emot vid huvudförhandlingen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, kallas personen i fråga till huvudförhandlingen endast om han eller hon vid huvudförhandlingen förhörs personligen på nytt eller för ställande av tillägsfrågor.

24 §

Muntlig bevisning som tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten tas emot före annan muntlig bevisning. En person som har förhörts i tingsrätten och vars berättelse tas emot genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten förhörs dock personligen för ställande av tillägsfrågor genast efter det att berättelsen **till behövliga delar** har tagits emot.

Avvikelse från den ordning som anges i 1 och 2 mom. får dock göras vid behov.

27 §

I protokollet ska dessutom antecknas de uppgifter som behövs för behandlingen av saken och de bevis som har lagts fram i saken.

I protokollet ska antecknas

Betänkande LaUB 16/2021 rd

1) vilka av de i tingsrätten förhörda personernas berättelser som har tagits emot vid huvudförhandlingen genom en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten, och till vilka delar de har tagits emot,

2) vilka av de i tingsrätten förhörda personerna som vid huvudförhandlingen har förhörts personligen på nytt,

3) vilka av de i tingsrätten förhörda personerna som vid huvudförhandlingen har förhörts personligen för ställande av tilläggsfrågor,

4) vilken ny muntlig bevisning som har tagits emot.

I protokollet ska antecknas om muntlig bevisning har lagts fram på det sätt som avses i 15 a § 3 mom. i detta kapitel.

En ljudupptagning ska göras av förhör med vittnen och sakkunniga och förhör med parter och andra som hörs i bevissyfte. Ljudupptagningen ska bevaras i 30 dagar från det att målet har avgjorts och avgörandet har vunnit laga kraft. Om det inte är möjligt att göra en ljudupptagning, ska förhörets centrala innehåll tas in i protokollet. Ett protokollfört förhör ska genast läsas upp, och i protokollet ska antecknas ett yttrande av den som förhörs om att förhörets innehåll har blivit riktigt uppfattat.

— — — — —

27 kap.

Om förfarandet i tvistemål och brottmål som hovrätten behandlar i första instans

5 §

När parterna kallas till huvudförhandling och när huvudförhandling hålls ska i tillämpliga delar iakttas vad som föreskrivs om behandlingen av tvistemål och brottmål i tingsrätt. Muntlig bevisning ska dock dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom.

30 kap.

Fullföljd av talan från hovrätt till högsta domstolen

20 §

Högsta domstolen håller vid behov muntlig förhandling, vid vilken parter, vittnen och sakkunniga kan höras och annan utredning tas emot. I fråga om muntlig bevisning som har tagits emot i tingsrätten iakttas 26 kap. 15 a §. Muntlig förhandling får begränsas att gälla en del av det fullföljda målet.

— — — — —

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

— — — — —

2.

Lag

om ändring av lagen om rättegång i brottmål

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) 5 kap. 10 § 1 mom. och 13 § 1 mom., 6 kap. 5 § 1 mom. och 12 §, 7 kap. 11 § och 11 kap. 6 § 1 mom. 4 punkten, av dem 5 kap. 13 § 1 mom. sådant det lyder i lag 243/2006 och 11 kap. 6 § 1 mom. 4 punkten sådan den lyder i lag 167/1998, samt
fogas till 5 kap. en ny 10 b § och till 6 kap. en ny 12 a § som följer:

5 kap.

Om väckande av åtal

10 §

Förberedelsen ska fortsättas muntligen, om detta är nödvändigt så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang eller målet kan behandlas på ett strukturerat sätt.

10 b §

Domstolen ska under förberedelsen göra en skriftlig sammanfattning av parternas yrkanden, grunderna för yrkandena samt vid behov av bevisen och vad som ska styrkas med varje bevis, om detta behövs med tanke på målets omfattning eller av något annat särskilt skäl.

Sammanfattningen ska göras redan före sammanträdet för muntlig förberedelse, om den kan anses främja den muntliga förberedelsen. Sammanfattningen ska vid behov kompletteras under förberedelsen.

Parterna ska ges tillfälle att yttra sig om sammanfattningen.

13 §

Om svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning, ska huvudförhandlingen påbörjas inom två veckor från det att brottmålet blev anhängigt. Tidsfristen är tre veckor om muntlig förberedelse genomförs i målet. Fattas ett beslut om häktning, reseförbud eller avstängning från tjänsteutövning efter det att åtal har väckts, räknas tiden från beslutet.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

6 kap.

Om huvudförhandling

5 §

Domstolen ska övervaka att målet behandlas på ett strukturerat sätt och att klarhet och ordning iakttas i behandlingen. Domstolen kan också besluta att fristående delar av målet eller någon rättegångsfråga ska behandlas separat eller att andra undantag ska göras från handläggningsordningen enligt 7 §.

12 §

Vid en ny huvudförhandling ska målet behandlas på nytt. Muntlig bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt genom en bild- och ljudupptagning till den del den anses ha betydelse för målet. På tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning tillämpas vid en ny huvudförhandling vad som föreskrivs i 26 kap. 15 a § i rättegångsbalken.

Skriftlig bevisning som har tagits emot tidigare ska tas emot på nytt till den del den anses ha betydelse för målet.

Om det finns ett hinder för att bevisning som har tagits emot tidigare tas emot på nytt, ska domstolen i behövlig omfattning ta del av bevisningen på basis av rättegångsmaterialet från den tidigare huvudförhandlingen.

12 a §

I ett mål som en högre domstol har återförvisat till tingsrätten tas tidigare mottagen muntlig bevisning emot genom en bild- och ljudupptagning vid huvudförhandlingen, om det med hänsyn till skälet till återförvisning kan anses vara lämpligt. Om muntlig bevisning tas emot genom en bild- och ljudupptagning tillämpas på tilläggsförhör, omförhör och framläggande av muntlig bevisning genom hänvisning vad som föreskrivs i 26 kap. 15 a § i rättegångsbalken.

7 kap.

Om behandlingen av brottmål där målsäganden ensam för talan

11 §

Domstolen ska genomföra förberedelsen så att målet vid huvudförhandlingen kan behandlas i ett sammanhang och på ett strukturerat sätt.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

11 kap.

Om domstolens avgörande

6 §

Tingsrättens dom skall utgöra en fristående handling. Där skall anges

4) en förteckning över framlagda bevis,

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

3.

Lag

om ändring av 13 § i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar (370/2007) 13 § som följer:

13 §

Hur handlingar ska lämnas ut

Bestämmelser om hur rättegångshandlingar ska lämnas ut finns i 16 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet.

Uppgifter i en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan lämnas ut bara genom att upptagningen hålls tillgänglig hos domstolen där den kan ses. Uppgifter om ljudet i en bild- och ljudupptagning som gjorts i tingsrätten kan dock lämnas ut med iakttagande av 16 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet.

Uppgifter i en annan bild- och ljudupptagning än en sådan som avses i 2 mom. kan lämnas ut bara genom att upptagningen hålls tillgänglig hos domstolen där den kan ses, om det med beaktande av upptagningens innehåll finns skäl att anta att utlämnandet av uppgifterna på något annat sätt kan leda till att integritetsskyddet för personer som förekommer på upptagningen kränks.

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

4.

Lag

om ändring av 10 § i lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om förfarandet vid frigivning av livstidsfångar (781/2005) 10 § som följer:

10 §

Kompletterande bestämmelser

De bestämmelser som gäller för behandlingen av brottmål vid tingsrätten ska dessutom iakttas vid behandling av ärenden, om inte något annat föreskrivs i denna lag. Muntlig bevisning som tas emot vid muntlig förhandling ska dock dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom. i rättegångsbalken.

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

5.

Lag

om ändring av 4 kap. 17 § och 5 kap. 10 § i lagen om rättegång i marknadsdomstolen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen om rättegång i marknadsdomstolen (100/2013) 4 kap. 17 § och 5 kap. 10 § 1 mom., av dem den förstnämnda bestämmelsen sådan den lyder i lag 600/2018, som följer:

Betänkande LaUB 16/2021 rd

4 kap.

Handläggning av mål och ärenden som gäller industriella rättigheter och upphovsrätt

17 §

Tillämpning av rättegångsbalken

Om inte något annat följer av denna lag eller, i fråga om ett tvistemål eller ansökningsärende som gäller industriella rättigheter eller upphovsrätt, av någon lag som nämns i 1 kap. 4 § 1 mom. 1–10, 13 eller 15 punkten eller 2, 4 eller 5 mom., tillämpas på handläggningen i marknadsdomstolen av de tvistemål och ansökningsärenden som hör till marknadsdomstolens behörighet enligt de lagar som anges i de nämnda bestämmelserna samt av de tvistemål som avses i 5 § i det kapitlet vad som i rättegångsbalken föreskrivs om handläggningen av tvistemål och ansökningsärenden i tingsrätten. Muntlig bevisning som tas emot i dessa mål eller ärenden ska dock dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom. i rättegångsbalken.

5 kap.

Handläggning av marknadsrättsliga ärenden

10 §

Sammanträde

Marknadsdomstolen ska hålla sammanträde i marknadsrättsliga ärenden. Muntlig bevisning som tas emot vid ett sammanträde ska dokumenteras med iakttagande av 26 kap. 27 § 4 mom. i rättegångsbalken.

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

6.

Lag

om ändring av 1 och 5 § i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om säkerhetskontroller vid domstolar (1121/1999) 1 § 1 mom., sådant det lyder i lag 847/2020, och
fogas till 5 § ett nytt 3 mom., varvid det nuvarande 3 mom. blir 4 mom., som följer:

1 §

Lagens syfte och tillämpningsområde

Denna lag innehåller bestämmelser om ordnande av säkerhetskontroller vid domstolar i syfte att sörja för säkerheten, trygga ordningen, värna om den personliga integriteten och skydda egendom. Lagen tillämpas också vid de myndigheter som ordnar muntliga förhandlingar med stöd av lagen om rättegång i förvaltningsärenden (808/2019).

5 §

Säkerhetskontrollåtgärder

En säkerhetskontrollör har också rätt att på de sätt som anges i 1 mom. kontrollera en person som önskar se på en bild- och ljudupptagning hos domstolen, och de saker som personen medför, för att säkerställa att sådana föremål som lämpar sig för bildupptagning inte medförs **då personen ser på en bild- och ljudupptagning**, ~~om det finns grundad anledning att misstänka att personen obehörigen skulle ta upp bild av bild- och ljudupptagningen~~. Säkerhetskontrollören har under samma förutsättningar rätt att **under den tid en person ser på en bild- och ljudupptagning frånta personen** ett föremål som lämpar sig för bildupptagning och som påträffats vid en kontroll eller på något annat sätt.

Bestämmelser om ikraftträdandet av denna lag utfärdas särskilt genom lag.

Betänkande LaUB 16/2021 rd

Utskottets förslag till uttalanden

1. *Riksdagen förutsätter att statsrådet före utgången av 2022 lämnar riksdagen en redogörelse om tryggnad och stärkande av rättsstaten och om rättsvårdens verksamhetsförutsättningar.*
2. *Riksdagen förutsätter att informationssystemen och de tekniska lösningarna måste vara klara och driftsäkra innan reformen träder i kraft. Dessutom ska det sörjas för behövlig utbildning och annan beredskap inför reformen samt för de resurser som reformen kräver. En utredning om detta ska lämnas till lagutskottet i samband med propositionen om reformens ikraftträdande.*
3. *Riksdagen förutsätter att regeringen följer hur reformen angående mottagande och upptagning av muntlig bevisning i de allmänna domstolarna fungerar och vilka konsekvenser den har samt lämnar en utredning om saken senast fem år från det att reformen trätt i kraft.*

Helsingfors 2.12.2021

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Leena Meri saf
medlem Hanna Huttunen cent
medlem Pihla Keto-Huovinen saml
medlem Marko Kilpi saml
medlem Jari Kinnunen saml
medlem Antero Laukkanen kd
medlem Matias Mäkynen sd (delvis)
medlem Jouni Ovaska cent
medlem Mari Rantanen saf
medlem Mirka Soinikoski gröna
medlem Sebastian Tynkkynen saf
medlem Matti Vanhanen cent
medlem Paula Werning sd
ersättare Tuomas Kettunen cent.

Sekreterare var

utskottsråd Mikko Monto.